

HÜSEYİNCAN EKBER TECELLİ (1856-1925):Uygur klasik edebiyatının son temsilcilerinden biri sayılır.1856 yılında Kaşgar'ın Kagılık nahiyesinde ulema, tabip şair Kutbidin Şah ailesinde dünyaya gelmiştir.¹ İlk okul eğitimini Suudi Arabistan'ın Mekke şehrinde görmüş,daha sonra babasıyla beraber Hindistan'ın Delhii şehrindeki "Delhi Darululum Medresesi"nde, daha sonra ise İran'ın İspihan şehrindeki "İspihan Darulfunun Okulu"nda eğitim görmüştür.En son Afganistan'ın Kabil şehrindeki"Kabil Darulfunun"un da okumuştur.Yüksek tahsili esnasında Arap, Fars, Urdu ve Hind dillerini iyi derecede öğrenmiştir.Bunların dışında Şark edebiyatı klasik eserlerini okumuştur. Hüseyincan Ekber Tecelli; Mekke, Medine, Dehli, Kabül, Tehran, İstanbul gibi şehirlerde eğitim görmüş ve ziyaretlerde bulunmuştur.Yurt dışındaki eğitimini tamamladıktan sonra, Doğu Türkistan'ın Yarkend İlçesine dönüp Yeşil Medresede öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Kagılık denilen yere gelip "Kagılık Medresesi"nde yirmi sene hocalık yapmıştır. Bu esnada meşhur dini ulema, alim ve tabip olarak tanınmıştır.Tecelli bu dönemde edebi eser yazmayı da ihmal etmemiştir.Arapça, Farsça, Hindiçe, Urduca hatta Çince şiirler yazmıştır.

Hayatında daha fazla araştırmaya yönelik eserler yazmıştır.Bu eserler içerisinde tanınmış olanlar şunlardır;

"Berki Tecelli"; adlı eser Uygur ve Arap dilleriyle yazılmış felsefe eseridir.Bu eserde, İmam Tevhidi'nin kasideleri, mersiyeler, aşk gazelleri ve satırlar vardır.²

"Sebeki Mucelli";bu eser,Muhammed Peygambere bağışlanmış kasideler ve şairin arkadaşlarına yazdığı kasidelerden oluşmaktadır.

"Divan Arabi";bu şairin Arap diliyle yazdığı eserlerinin derlemesi olup, bu eserin el yazma nüshası Doğu Türkistan müzesinde korunmaktadır.

"Tuhifetul Berreyin"³ Bu kitaptaki kasidelerin bazıları Arap,bazıları ise Fars dilinde yazılmıştır.Kitaptaki eserler Muhammed Peygambere methiye,dönemdeki hükümdarlara olan memnuniyetsizlik,şairin kendi hayatı,Sultan Abdülhamidhan'a övgüler, yobaz gericileri tenkit eden parçalardan oluşmaktadır.⁴

"Mecmuetul Kesaid";bu eser mersiye ve kasidelerden oluşmuştur.⁵ "Sebdername" (Kahramanlara Methiye); bu kitap Arap ve Fars dillerinde yazılan şiirlerden oluşmuştur.⁶

¹. Tecelli'nin hayatı hakkında çeşitli görüşler var. Bu "NESEBNAME" adlı kitaptan alınmıştır.

² .Bu eserin Huseyin Bay Hacim ile Bahavidin Bay'ın katkısıyla Kaşgar'da taş baskısı yayınlanmıştır. Satıra "edebi tür"demektir.

³ . "ikki yaka için katkı" Türkiye toprağının bir kısmı Avrupada diğer bir kısmı Asyada olduğu için şair bu eserine bu adı vermiştir.

⁴ .Bu kitabın elyazma nüshası Ürümçi'deki bir müzede korunmaktadır.

⁵ .Bunun az bir bölümü el yazma olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

⁶ . Bu eserin Kültür Devrimi döneminde kaybolduğu söylenmektedir.

Bunların dışında şairin “Tilsim-i İşk” adlı aşk şiir kitabı da mevcuttur Şair Tecelli,1910 yılında Kurani kerimi Uygur Türkçesine çevirmiştir.⁷

Tanınmış şair-filozof-tabip Hüseyincan Ekber Tecelli'nin yukarıda bahsettiğimiz eserlerinin dışında “Sakiname”, “Murakki Kelime Şerif”adlı eserleri günümüze kadar ulaşmıştır.Şairin çok sayıda Arapça, Farsça ve Uygurca yazmış olduğu şiirler ve arkadaşlarıyla yazıştığı mektuplar günümüze kadar ulaşmış olup,Uygur edebiyat tarihi araştırmalarında çok önemlidir.Şair hayattayken onun şiirleri medreselerdeki ve okullardaki edebiyat derslerine okutulmuştur.1896-1898 yılına kadar Doğu Türkistan'ın Artuş ilçesinde kurulan Huseyniye Mektebinde de onun şiirleri ders olarak okutulmuştur.

Tecelli'nin bazı şiirleri o devirde yayınlanan şiir kitaplarına konulmuştur.1908 yılında Taşkent'te yayınlanan “Miftehul Edep” (Edebiyatın Anahtarı) adlı kitapta şairin pek çok şiirine yer verilmiştir.Şair“Tıbbi Ezem” adlı kitabı Uygur Türkçesine çevirmiştir. Ayrıca şairin “Berk Tecelli-Sebek Mucelli”adlı şiir kitabı 1899-yılında Kaşgar'daki Hurşid yayınevi tarafından yayımlanmıştır.Daha sonra bu eser “Divani Tecelli” adıyla Bulgaristan'da yayımlanmıştır.Tecelli'nin kimya ile ilgili eser yazdığı da bilinmektedir.

Meşhur alim şair Tecelli 69 yaşında hastalıktan vefat etmiş olup,mezarı Kaşgar'ın Kağılık ilçe merkezine beş kilometre uzaklıktaki Kaski mezarında bulunmaktadır.^{8 9 10}.

---

⁷ . Doğu Türkistan'daki Çinli cellat vali Şeng Şisay döneminde ateşe verildiği ileri sürülmekte, hala bulunamamıştır.

⁸ .A.M. Hacı, Tecelli-Mucelli, Kaşgar Uygur Neşriyatı, 1984.

⁹ .M.M. Muhammedi, Uluğ Alim Tecellining Hayati ve İcadiy Paaliyetliri Hekkide İzdiniş, Kaşgar Pedagoji Üniversitesi Dergisi, 1991, sayı 4.

¹⁰ . İ. Ahmedî, Uygur Edebiyat Tarihindeki Namayendiler, sayfa 293-294.